

BOSTADSGÅRDEN

*vardagsrum
lekplats
mötesplats
och utsikt*

**FÖRFATTARE: EVA KRISTENSSON
REDAKTÖR: MY LAURELL**

INNEHÅLL

FRÅN FOLKHEMSGÅRD TILL INNERSTADSGÅRD BOSTADSGÅRDENS FYRA ROLLER

sex exempel RYMLIGA OCH TRÅNGA GÅRDAR

Västerberga, Linköping

T1, Linköping

Tegelbruket, Simrishamn

Läderfabriken, Simrishamn

Åkershus, Staffanstorp

Nevisborg, Staffanstorp

RYMLIGA GÅRDAR ÄR ANVÄNDBARA GÅRDAR

FOTOGRAFIER: EVA KRISTENSSON
PLANER ÖVER GÅRDAR: LENA JUNGMARK
ISBN 978-91-540-5984-3
FORMAS, STOCKHOLM 2007
TRYCK: ALFA PRINT

Trångboddhet är en klassisk bostadsfråga.

MEN VAD INNEBÄR TRÅNGT UTOMHUS?

Kan man bygga tätare och ändå ha en god utemiljö? Enligt gällande lagstiftning ska det finnas "tillräckligt stor friyta" för den bostadsnära utemiljön. Vad det innebär framgår inte. Ansvaret för att göra tolkningar vilar på kommunerna, i samverkan med byggbranschen.

Tolknningen kräver kunskap. Både om de behov och förväntningar människor har på den bostadsnära utemiljön, men också om vad det innebär när det är gott om, respektive ont om, utrymme på gården. Är det trångt minskar möjligheterna till en flexibel användning av utemiljön. Därmed ökar behoven av medvetna och boendeanpassade prioriteringar. Den här skriften ger vägledning.

Innehåll och slutsatser har hämtats från doktorsavhandlingen "Rymlighetens betydelse. En undersökning av rymlighet i bostadsgårdens kontext", av Eva Kristensson, Institutionen för Arkitektur och byggd miljö Lunds tekniska högskola, Lunds universitet 2003. Forskningsrådet Formas (tidigare Byggforskningsrådet och Skogs- och jordbrukets forskningsråd) har stött avhandlingsarbetet.

I avhandlingen diskuteras den grundläggande stadsbyggnadsfrågan om hur tätt vi bör bygga, utifrån bostadsgårdens horisont. Bostadsgrönskan är en väsentlig del av stadens totala, gröna utbud. Goda bostadsmiljöer bidrar till stadens attraktivitet och har därigenom en strategisk betydelse för en god stadsutveckling.

från Folkhemsgård till Innerstadsgård

Över Stockholm sveper en urbaniseringsvåg utan like. Alla talar om staden.

Förtäta och bygg stadsmässigt är mantran som upprepas i debatter och medier. ...

Stadens fördelar är i fullt rampljus. Färre talar idag om nackdelarna buller, avgaser och trängsel.

Citatet ovan är hämtat från decembernumret 2002 av tidskriften Arkitekten. Artikelns tema, motsättningen mellan tätet och grönska, är fortfarande aktuellt. Det är också varmen för det urbana inom stadsbyggnadsdebatten. En vurm som ibland går hand i hand med visionerna om en hållbar stadsutveckling. Byggd kring förhoppningen att en tätare stadsstruktur kan minska transportbehoven och behovet av mark. Men samtidigt minskar också utrymmet för att bevara och utveckla stadens gröna miljöer. Framtiden för stadens gröna miljöer framstår som osäker. Kan man bygga tätare och ändå ha en god utemiljö? Eller är det väsentliga kvaliteter som försvinner när utrymmet mellan husen krymper? I så fall vilka?

Dessa frågor har stor betydelse för människors vardagsliv, i hemmet och i bostadsområdet. De har också betydelse för hur stadslandskapet utvecklas på sikt. Därför är det viktigt att försöka förstå på vilka sätt och i vilka sammanhang som rymligheten spelar roll. Det är ett område som fått bristfällig uppmärksamhet i dagens stadsbyggnadsdebatt. Ska man renodla handlar det om relationen mellan kvantitet och kvalitet. Är kvantitet en viktig kvalitetsaspekt när det gäller utomhusmiljön?

I bostadssammanhang är det redan visat att utrymmesstandarden har stor betydelse för hur de boende värderar sina bostäder. Ju större och desto fler rum, desto nöjdare är människor med sin bostad, det visar en stor bostadsundersökning som genomfördes på 1990-talet, av Ulla Westerberg och Jan Ericsson på dåvarande Byggforskningsinstitutet. Även balkongerna fick bättre betyg ju större de var. Forskarna fann ett positivt samband mellan kvantitet och kvalitet. Det är inte förvånande att det finns en utbredd uppskattning av att ha "gott om utrymme". Hur sedan rymlighet vägs mot till exempel hyreskostnad och läge är en annan fråga.

Man kan förmoda att gott om utrymme även är något positivt när det gäller utomhusmiljön. Avhandlingen som den här skriften bygger på visar det. Det är en slutsats som inte motsägs av andra forskningsrön. Men huvudsyftet med avhandlingen var att tränga djupare i frågan om rymlighetens betydelse. Resultaten visar i vilka avseenden rymligheten påverkar möjligheterna att utnyttja bostadsgården. Användbar kunskap för den som ska planera och utforma bostadsgårdar. Rymligheten har betydelse, både för användningen och för relationerna mellan de grupper som utnyttjar gården.

Så uppstod bostadsgården

Vad är då en bostadsgård och hur är det tänkt att den ska användas? Vad skiljer den från andra stadsrum? Det generella svaret är att det bostadsnära läget och den kollektiva karaktären – att gården är ett för de boende gemensamt uterum – särskiljer bostadsgården från andra gröna stadsrum.

Mer specifikt kan man tala om bostadsgården som en särskild typ av gård, utvecklad i ett historiskt skede och med ett tydligt syfte. 1800-talets stadsplanerare uppfann bostadsgården och gav den uppgiften att släppa in sol och grönska i en tidigare ohälsosam, tät och överbefolkad stadsmiljö. När bostadsgården introducerades var det i form av ett inre gårdsrum i kringbyggda stads kvarter. Idag kan en bostadsgård se ut på många sätt. Bostadsgården liksom bebyggelsen formas av rådande stadsbyggnadsideal.

Studier av sex olika bostadsområden ligger till grund för slutsatserna i den här skriften. Tre av områdena är rymliga, formade av efterkrigstidens och miljöprogrammens planeringsidéer. Tre är mindre rymliga, präglade av 1990-talets mer stadsmässiga planeringsideal.

Gårdarna är alla sinsemellan olika, men kan kategoriseras i två olika typer; "folkhemsgård" och "innerstadsgård". Skillnaderna mellan dessa båda typer är en följd av olika syn på stadsbyggandets centrala värden och olika syn på stadens rymlighet.

Innerstadsgården har inte tilldelats lika tydliga uppgifter som folkhemsgården. I planeringen av innerstadsgårdarna betonas ofta skönhetsvärden snarare än funktionella kvaliteter. Utrymmet är ofta begränsat.

Folkhemsgården tilldelades flera viktiga funktioner i den modernistiska planeringstraditionen: där skulle finnas plats för ljus, grönska, lek och utevistelse. Folkhemsgårdarna är rymliga.

Folkhemsgården

I den tankekonstruktion som här kallas folkhemsgård avspeglas både den moderna stadsplaneringens intresse att reformera 1800-talsstaden och efterkrigstidens välfärdspolitik. Industrialiseringen drev på en massinvandring till städerna. I urbaniseringens spår följde en intensiv och till stor del oreglerad stadstillväxt. Smittsamma sjukdomar spreds lätt i de täta och överbefolkade fattigkvarteren, med en hög dödlighet som följd.

Bostadsgården, liksom den offentliga parken, kom till som medel för att skapa en mer hälsosam livsmiljö. Bostadsgårdarna luckrade upp och släppte in sol och grönska i de kringbyggda stadskvarteren. De var tänkta som ett rum att vara i, till skillnad från industristadens trånga bakgårdar som i stort sett bara gav plats åt toaletter och uthus.

Bostadsgården levde vidare i funktiona-

lismens mer öppna kvarterstyper.

Utformningen kom att färgas av de välfärdspolitiska målsättningar som präglade efterkrigstidens omfattande bostadsbyggande. Villaägarna hade trädgård, bostadsgården skulle vara hyresgästernas motsvarighet. Eftersom barnfamiljerna stod i centrum för efterkrigstidens bostadsplanering var barnen en grupp som prioriterades. Deras krav på bostadsmiljön översattes till rymliga, robusta och säkra lekmiljöer utomhus.

Till idéerna som präglat utformningen av folkhemmets bostadsgårdar kan också läggas de tankar om boendegemenskap som var knutna till grannskapsenheten, efterkrigstidens dominerande stadsplaneringsmodell. Städerna byggdes ut i större samlade enheter, som mer eller mindre kompletta grannskap. Gården förväntades vara en arena för den gemenskap och ansvarskänsla som skulle prägla boendet.

Efterkrigstidens tätortsutbyggnad skedde i form av en rörelse utåt, med ett byggande i förorter och städernas utkanter. Det fanns ett rymlighetsideal. Målsättningen var att skapa en lugn och sund boendemiljö, på tillräckligt avstånd från arbetsplatsernas ohälsosamma miljöer. De bostadssociala visionerna och rådande rymlighetsideal översattes efter hand till olika normer. I förarbetena till normskriften *Bostadens grannskap*, utgiven av Planverket 1975, slås det fast att det finns ett positivt samband mellan gårdens storlek och användbarhet. Det konkreta utrymmet blir en förutsättning för det uteliv man föreställer sig ska utvecklas i bostadsområdet. En god rymlighet gynnar flexibilitet och förändringsmöjligheter inför nya krav. I förarbetena konstateras också att ”barn kräver stora och differentierade ytor”.

Innerstadsgården

Men rymlighetsidealet kom att ifrågasättas. Sjuttioalet brukar ofta betraktas som en brytningstid inom stadsbyggnad. Bostadsbristen var upphävd, trångboddheten undanröjd och de bostadspolitiska målen i stort sett uppnådda. Det förändrade i grunden planeringssituationen. Den vältrimmade produktionsapparat som använts för att genomföra tidernas största byggprojekt, miljonprogrammet, börjar monteras ner. Nu riktas intresset i stället mot hur staden och det redan byggda ska utvecklas.

I direktiven till den statliga stadsförnyelsekommittén, tillsatt 1979, föreslås komplettering och förtätning som medel att utveckla den befintliga staden. Här ser vi en rörelse tillbaka in mot staden. Med kompletterande byggprojekt, i mer centrala lägen, följer oundvikligen en högre täthet.

I kommitténs betänkande betraktas rymligheten med kritiska ögon. Där diskuteras om inte kraven på ytor, utrustning och andra kvaliteter är för högt ställda. Inte bara utifrån förutsättningarna i den existerande bebyggelsen, utan också med hänsyn till de faktiska behoven. Rymligheten beskrivs nu som ett problem i förhållande till den stadsmässighet man vill ska utvecklas. Gällande normer ifrågasätts.

Tio år senare, i början av 1990-talet, har denna stadsmässighet slagit igenom som stadsbyggnadsideal. Idealet är gemensamt för den europeiska, postmoderna rörelsen inom arkitekturen. Den lyfter fram den traditionella kvarterstaden som ny vision för stadsbyggnad. Förändringen innebär också ett tydligt

uppbrott från det rymlighetsideal som tidigare präglade synen på stadens täthet.

Man kan nu skönja en ny typ av gård, det vi här kallar innerstadsgård. Den skiljer sig från folkhemsgården och är en gårdstyp som tidigare bara funnits i stadens centrala delar. Nu börjar denna typ av gård att byggas även i mer perifera lägen. Gården har begränsade utrymmen och de estetiska värdena har ofta fått större uppmärksamhet än de funktionella.

Frånsett de ekonomiska argumenten för hög exploatering kan vi idag tala om två olika typer av motstånd mot rymlighetsidealet; det arkitektoniska och det ekologiska. Det arkitektoniska är knutet till intresset för stadsmässigheten. Det ekologiska är knutet till ett ökande miljömedvetande. Förtätning får en stor uppmärksamhet som miljöstrategi.

Förhoppningarna är att den kompakta staden, i förhållande till en mer utspridd bebyggelse, ska leda till ett minskat trafikarbete och härigenom lägre energiförbrukning. Bygger man tätare hushållar man också med marken, inte minst den värdefulla jordbruksmarken.

Från rymligt till trångt

Folkhemsgården skapades i en modernistisk planeringstradition. Den var till för barnens lek och de vuxnas rekreation. Användbarheten stod i centrum. Gården dimensionerades för de verksamheter och funktioner som ansågs tillhöra en god utemiljö. Med detta program för gården var rymligheten betydelsefull.

Normering och ideal till trots, miljonprogrammets bostadsmiljöer har fått

utstå mycket kritik. Särskilt utemiljöerna har karaktäriserats som torftiga, ofärdiga och med en industriell prägel. Den postmoderna synen på arkitektur försöker att möta denna kritik genom att återknyta till den traditionella kvartersstaden.

Arkitekturen får också en mer självständig ställning, friare från de sociala frågeställningar som tidigare dominerade agendan. Med fokus på det historiska sammanhanget, platsens själ och miljöns skönhetsvärden blir rymligheten en mindre angelägen fråga.

Till bilden hör också den avnormering som följde med 1987 års plan- och bygglag. De detaljerade regler som tidigare styrde utformningen av den bostadsnära utemiljön avskaffades. Det fanns då en oro för att detta skulle göra det svårare att hävda en rimlig standard för den bostadsnära utemiljön.

Idag råder det delade meningar om den kompakta stadens för- och nackdelar. Trånga och skuggiga gårdar och bilar närmare husen ger knappast människor en bättre boendemiljö. Förtätning som miljöstrategi har också ifrågasatts. Frågan om transportbehov och resvanor är mycket komplex och man måste också ta hänsyn till den lokala trafikmiljön.

Bostadsgårdens fyra roller

Läget, i direkt anslutning till hemmet, ger gården dess särställning som stadsrum. Den ligger där, omedelbart utanför husväggen. Det praktiska värdet av närheten är uppenbart. Med kaffemuggen i handen kan du gå ut och sätta dig i solen en stund efter jobbet medan potatisen kokar. Dina barn kan leka utanför ytterdörren och du kan kanske se dem från köksfönstret. En trång lägenhet kan utvidgas under varma dagar när vardagslivet flyter ut i trädgården och gränsen mellan inomhus och utomhus luckras upp.

Närheten har också en symbolisk betydelse. Hemkänsla omfattar inte bara den egna lägenheten, utan som regel också av grannarna och de närmaste omgivningarna. Utemiljön har därtill en symbolisk betydelse för människors självbild; att visa upp var man bor är att visa upp sig själv.

Till sin karaktär är gården varken privat, som villans eller radhusets trädgårdar, eller offentlig, som stadens parker. Den har en mellanställning. Gården är gemensam. Där är man varken i familjens sköte, eller en i mängden. Gårdens invånare formar ett löst sammanfogat kollektiv. Att gården delas med andra innebär både möjligheter och begränsningar. Det ger möjlighet till uppskattad och lättillgänglig vardagsgemenskap.

Vill man använda gården på ett mer privat sätt kan den gemensamma karaktären däremot innebära en begränsning. Genom att gå ut exponerar man sig för sina grannar.

En del bostadsgårdar innehåller även privata uteplatser. Där finns en högre grad av avskildhet och möjligheter att forma miljön själv. Det gör att uteplatserna som regel är mycket uppskattade.

De fyra rollerna

Gården kan användas på en rad olika sätt, den kan ha olika roller. *De som kommer att diskuteras här är:* gården i rollen som bostadsnära uterum, i rollen som lekmiljö, i rollen som mötesplats och i rollen som utsikt. Dessa fyra kategorier är en analytisk uppdelning av gårdslivet. I verkligheten pågår nästan alltid flera roller samtidigt.

BOSTADSNÄRA UTERUM

Gårdens roll som bostadsnära utemiljö, vardagsrum, är kopplad till de aktiviteter som gynnas av närheten till bostaden och innefattar sådant man gärna gör i en vanlig villa- och radhusträdgård. Exempelvis att läsa en bok, sola, grilla, umgås med familj och vänner, eller pyssla med blommor och odlingar. Med andra ord ett uterum för vardagsaktiviteter och rekreation. Hur den konkreta miljön är utformad påverkar användbarheten.

LEKMILJÖ

Forskning visar att barnfamiljer utnyttjar en gård mycket i förhållande till övriga kategorier av boende. Gården är viktig för i stort sett alla familjer med yngre barn. Pedagogen Ann Skantze beskriver utemiljön som ett möjlighetsrum för barnen. Barn umgås handgripligt med det som finns omkring dem. Hur den konkreta miljön ser ut har stor betydelse för vilken typ av lekar som kan utvecklas på gården.

MÖTESPLATS

Gården är en av grannskapets viktigaste mötesplatser, där människor antingen slumpartat stöter på varandra, eller mer avsiktligt går ut för att träffas. De flesta tycker om att känna sina grannar, det skapar trygghet, trivsel och identitet.

En del människor önskar mycket kontakt med grannar, andra är nöjda med att man hejar på varandra. De flesta vill själva kunna reglera omfattningen och graden av umgänge, så att det känns ”lagom”. Det handlar om att kunna hantera spänningsfältet mellan närhet och distans. Bostadsgården är en bra mötesplats i detta avseende. De boende kan själva bestämma om och när de vill möta sina grannar på gården.

UTSIKT

Gården ligger direkt utanför bostaden och de flesta kan också se den genom lägenhetens fönster. Vi passerar över den varje dag på väg till och från hemmet. Gårdens roll som utsikt handlar om vilka intryck av gården vi får, via våra ögon. Ulla Berglund, landskapsarkitekt, och Ulla Jergeby, sociolog, ser i sina många studier av stadens utemiljöer att utsikten från bostaden har stor betydelse och verkar vara en viktig faktor vid val av bostad. Vida vyer, natur och grönska och också att kunna se människor är uppskattade kvaliteter. Grönska ger lugn, rymd och viss distans. Till grönska är även många minnen och barndomsupplevelser knutna.

Sex områden

Rymlighetens betydelse för de här fyra rollerna diskuteras i de sex områdesbeskrivningar som följer. Det är gårdarnas bruksvärden som uppmärksammas. Hyresgästerna har själva fått berätta hur de använder eller skulle vilja använda sin gård. Intervjuerna genomfördes under 1990-talet.

De beskrivna gårdarna är både rymliga och trånga. Tre exempel ligger i miljonprogramsområden och tre i områden som byggts under 1990-talet, i Linköping, Staffanstorps respektive Simrishamn. Bebyggelsen i miljonprogramsområdena är måttligt tät. Här omges gårdarna av lamellhus i tre våningar, miljonprogrammets vanligaste form av bostadshus. Dessa gårdar har rustats upp och förbättrats under 1980-talet.

Nittiotalsgårdarna formas av huskroppar som bildar slutna kvarter och därigenom också slutna gaturum. Husen har ett mer stadsmässigt än förortsligt utseende. Grovt sett har nittiotalsmiljöerna en bebyggelsetäthet som är dubbelt så hög som den i miljonprogramsområdena. Gårdsytan per lägenhet är mindre än hälften, jämfört med miljonprogramsgårdarna. Nittiotalsgårdarna är också betydligt mindre i absoluta mått.

Miljonprogramsgårdarna uppfyller det rymlighetsvärde som rekommenderades i normskriften *Bostadens grannskap*, vilket inte nittiotalsgårdarna gör.

Rymliga och trånga gårdar

VÄSTERBERGA, ett miljonprogramsområde i Linköping

Västerberga byggdes i mitten av 1960-talet och består av 16 trevåningshus grupperade kring fem gårdar i utkanten av Linköping. Huvuddelen av områdets friytor ligger inne på gårdarna. När undersökningen genomfördes hade området en socialt och åldersmässigt blandad grupp av hyresgäster. Omflyttningen var låg.

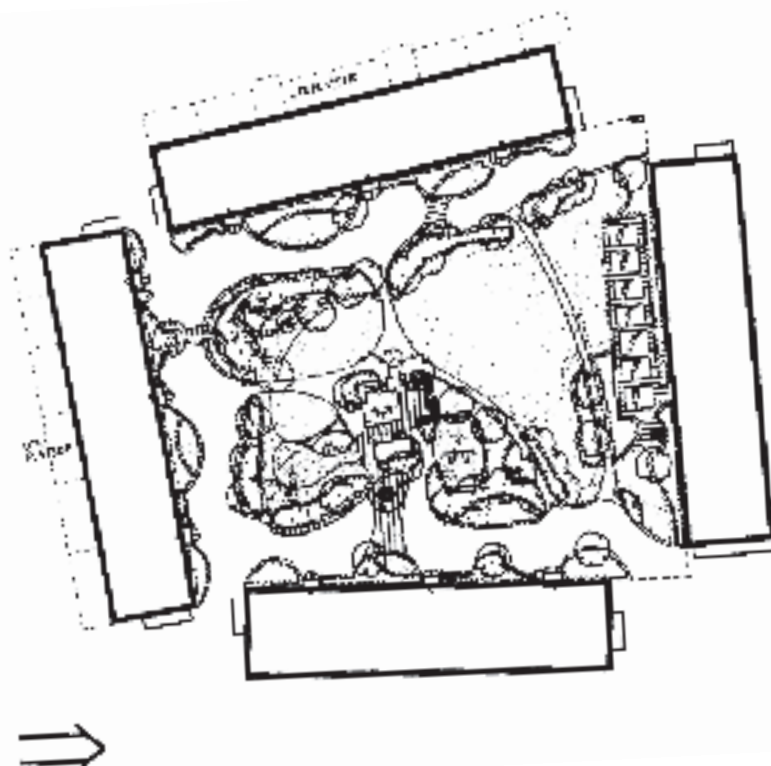
GÅRDEN – SÅ SER DEN UT

STORLEK: 3 830 m²
 ANTAL LÄGENHETER RUNT GÅRDEN: 63
 GÅRDSDSYTA PER LÄGENHET: 61 m²

Gården i Västerberga omges av fyra hus, tre har sina entréer mot gården. 15 lägenheter har uteplatser. De ligger inte inne på gården, utan på två av husens utsidor. Själva gården innehåller ett lekrområde med lekredskap som passar barn i olika ålder. Här finns gungor, flera olika sandlådor, dusch och lekstuga. Stenblock, växter och markformer ger redskapen en spännande inramning.

BETECKNINGAR

	Asfalt		Nytt träd
	Betongplattor		Befintligt träd
	Sand/grus		Div lekutrustning
	Kullerrelan		Gungor
	Amerat gräs		Gungdjur
	Gräs		Belysning
	Bueplantering		Staket och plank
	Rosor/päroner		Pollare
	Häck		Tak
	Naturlik plantering		Cykelställ
	Bänk, bord, stol		Odlingslotter
	Stenblock		Kulle

Skala 1:1000

Stenblock, växter och markformer ger lekområdet på gården i Västerberga en spännande inramning.

Att det fanns tak över en av sittplatserna intill lekområdet uppskattades av föräldrarna. Taket skyddade mot både sol och regn. (T.h.)

Odlingslotterna erbjöd både sysselsättning och möjligheter till möten mellan dem som bodde kring gården i Västerberga. Med sensommarens många blommor blev odlingsområdet också en riktig färgklick på gården. (Se sid 13).

Två olika sittplatser ligger i anslutning till lekområdet, varav en har ett regntak som också skyddar mot sol.

På en annan, lugnare del av gården, finns en grill med sittplatser och en flyttbar bänk intill sju odlingslotter. Mellan lekområdet och den lugna delen finns en större gräsyta med en liten kulle som kan användas som pulkabacke.

Mer än halva gården är grön. Artrikedomen är stor, det finns många olika sorters träd- och buskarter. I första hand är det tåliga arter, men det finns även bärbuskar, fruktträd och en hel del blommande sorter. Lummiga buskplanteringar ramar in lekomsråde och sittplatser.

SÅ ANVÄNDES GÅRDEN

Gårdens barnfamiljer använde gården flitigast. Tre till fyra familjer utgjorde kärntrupp. Lekområdet gav utrymme för olika sorters lek; här kunde barnen gräva i sanden, hoppa, springa, klättra, smyga, gunga, cykla, spela boll, åka pulka eller ta sig en dusch en solig dag.

De föräldrar som var ute med sina barn umgicks vid sittplatserna. Övriga vuxna som använde gården ägnade sig åt att sitta i solen och läsa, prata med grannar, grilla eller sköta odlingslotterna.

SÅ TYCKTE DE BOENDE

16 av gårdens hushåll intervjuades. Bland de intervjuade fanns barnfamiljer, sammanboende och ensamstående i olika åldrar och en ung man som bodde hos sina föräldrar.

De intervjuade uppskattade sin gård. De beskrev den som innehållsrik, ljus och varierad. Tillgången till bärbuskar och fruktträd nämndes särskilt.

Föräldrar som vistades mycket på gården gjorde det för barnens skull, men också för att träffa andra och vara utomhus. De berättade att barnen tyckte om att leka på gården.

Det fanns en grupp som inte alls var ute på gården. För dem framstod det sociala sammanhanget, snarare än gårdens

utformning, som ett hinder. De ville inte gå ut eftersom de inte kände sig hemma bland barnfamiljerna. Några sade att de skulle använda gården mer, om det fanns fler avskiljda sittplatser, vid sidan av lekområdet.

Ändå uppskattade de gården, framför allt i rollen som utsikt. De tyckte om att titta ut och både se grönska och liv och rörelse. Gården beskrevs som vacker, mysig, fin och trivsamt. Några önskade sig fler blommande växter och mer att titta på.

De som hade uteplatserna använde dem flitigt. De uppskattade möjligheten att gå ut barfota i gräset, ta en fikapaus eller få en rökstund. Även balkongerna var uppskattade uterum.

RYMLIGHETENS BETYDELSE

Denna gård framstår som något av en idealgård, med plats för gårdens alla roller. Miljön är innehållsrik och varierad. Här finns både plats för estetiska och för funktionella kvaliteter.

Utrymmet ger plats för grönska, den uppfattas som vacker, ger skugga, årstidsvariation, frukt och bär. Odlingslotterna och tillgången till bärbuskar och fruktträd ger en uppskattad trädgårdskänsla och bjuder in till aktiviteter på gården. Rymligheten gör även gården ljus. Bäst fungerade gården för barnfamiljerna. Som mötesplats och bostadsnära uterum för de vuxna och som lekplats för barn i olika åldrar. Tillgången till utrymme är väsentligt, det gör att det finns plats för många olika lemiljöer, för flera olika barngrupper och för lekar som tar miljö i anspråk.

De som inte hade barn ville gärna ha fler avskilda platser att vara på. Det är önskemål som lätt kan tillgodoses, eftersom det finns gott om utrymme.

T1, ett nittiotalsområde i Linköping

Bostadsområdet T1 är byggt på tidigare militär mark i utkanten av Linköpings stadskärna. När området planerades fanns ett stort intresse för att skapa en bebyggelse som gav ett stadsmässigt intryck. Flera olika områden ingår, det kvarter som beskrivs här tillhör den del av området som är tätast och har mest av innerstadskaraktär. Gatorna omges av slutna kvarter med hus i fyra till sex våningar. Husen var inflyttningsklara 1994. När undersökningen genomfördes var det här ett område med hög omflyttn troligtvis på grund av en h. hyresnivå och för att många studenter och yngre bodde i området. Här bodde också en hel del barnfamiljer.

GÅRDARNA – SÅ SER DE UT

STORLEK: 526 respektive 1 708 m²

ANTAL LÄGENHETER RUNT GÅRDEN:

32 respektive 69

GÅRDSYTA PER LÄGENHET:

16 m² respektive 25 m²

I det här kvarteret finns två gårdar, en större och en mindre. Den mindre gården omges av hus i tre våningar. En gång och cykelväg passerar mitt igenom det långsmala gårdsrummet. Det finns inte plats för så mycket mer; några mindre gräsytor, ett par bänkar och tre privata ute-

platser. Här finns ingen lekmiljö.

Den större gården ramar in av två-, tre- och fyrvåningshus. Här finns en lekplats, sittplatser och fem privata uteplatser.

Lekplatsen, en minimal sandlåda och två gungdjur, och sittplatsen, två bänkar med bord, är avsedda att vara gårdens samlingsplats. I övrigt splittras gården upp av gångvägar. Utanför gårdarna finns ytterligare en småbarnslekplats, med sandlåda, gungdjur och två bänkar.

Grönskan i kvarteret är sparsam och präglad av målsättningen att den ska vara lättskött. Uteplatser och fasader ramar in av buskage, det finns träd på båda gårdarna, men inga blommor. På den större gården har man lyckats bevara några stora lönnar, de ger gårdsrummet atmosfär.

En gång- och cykelväg löper rakt igenom den lilla gårdens långsmala gårdsrum. Så mycket mer än några små gräsytor och ett par bänkar finns det i övrigt inte plats för.

Den stora gårdens lekplats är minimal och består av en sandlåda och två gungdjur. Här finns även gårdens enda sittplatser, två bänkar med bord.

SÅ ANVÄNDES GÅRDARNA

Det var ytterst sällan man såg någon ute på den lilla gården. Den var främst ett utrymme hyresgästerna passerade, på väg till och från bostaden. Den större gården användes sporadiskt. De allra minsta barnen använde lekplatsen korta stunder, övervakade av en vuxen. Andra vuxna satte sig ibland på gården en liten stund, för att få frisk luft.

SÅ TYCKTE DE BOENDE

Totalt intervjuades 17 hushåll, två barnfamiljer, två ensamboende och ett ungt par från den mindre gården och fem barnfamiljer, tre par och tre ensamboende i olika åldrar från den större gården.

Den lilla gården lockade inte till utvistelse. Hyresgästerna tyckte inte att det fanns någonstans att vara. Närheten till uteplatser och fönster gjorde gräsmattan oanvändbar. Flera ifrågasatte om utrymmet kunde kallas för gård. Den upp-

levdes snarare som en passage mellan husen.

Grön, snygg och välkött var de allmänna värdeomdömen om den lilla gården som utsikt. Det fanns önskemål om en mer trädgårdslik och varierad utformning.

Inte heller den större gården kändes särskilt lockande för hyresgästerna. Varken som lekmiljö, uterum eller mötesplats grannar emellan. Här fanns önskemål om fler sittplatser, helst i soliga lägen och omgärdade av något som skapade avskildhet.

Den stora gården skuggas ofta av omgivande hus, men utsikten över gården upplevs som prydlig och snygg av de boende. Några sparad större träd bidrar till att gården känns grön, även om gräsytorna styckas upp av de många gångar som finns inne på gården.

Skuggigheten var ett problem. Ett annat problem var trafiken på omgivande gator. Föräldrarna ville inte släppa ut de mindre barnen själva. De tyckte att lek-miljön var torftig. Gårdens huvudanvändare var de något äldre barnen, som kunde sysselsätta sig själva. De använde sina egna leksaker; rullskridskor, cyklar, batteri-drivna bilar eller bollar. En del tyckte att ljuden från barnens lek var störande. Även denna gård beskrevs som snygg och välskött, men kanske lite torftig. Mera färg och blommor hade gjort den intres-santare.

De egna uterummen, både privata uteplatser och balkonger, var för det mesta uppskattade, trots att de var tämligen öppna för insyn. Uteplatserna i soliga lägen användes mest.

RYMLIGHETENS BETYDELSE

Både den mindre och den större gården var välskött och hade utformats med tanke på estetiska kvaliteter. De upplevdes, trots sin litenhet, som gröna och rätt trevliga att titta på. Att gårdarna var små gjorde dem skuggiga. Bristen på solljus begränsade de boendes intresse av att vistas på gårdarna. Användbarheten begränsades också av att det fanns få sittplatser och att de som fanns var exponerade, en följd av det begränsade utrym-met.

Inga barnfamiljer var nöjda med lek-miljöerna. Den ena gården saknade helt lekutrustning, på den andra gården var utbudet mycket begränsat. De barn som ändå lekte där använde sina egna saker. Genom att gården var kringbyggd och det

fanns många hårda ytor gav leken upp-hov till buller.

Bristen på utrymme begränsar med andra ord möjligheterna att använda gårdarna på ett aktivt sätt. Den mindre gården är sannolikt för liten för att kunna göras mer användbar. På den större gården finns något större möjligheter att komplettera miljön. Men att hitta utrymmen för lugna sittplatser i soliga lägen, utan att hamna nära någons uteplats, balkong eller fönster, är inte helt lätt.

TEGELBRUKET, ett miljonprogramsområde i Simrishamn

Tegelbruket byggdes under 1970-talets första hälft, inte så långt från Simrishamns stadskärnan. Området består av 15 trevåningshus grupperade kring fem gårdar. Endast en tredjedel av områdets friytor ligger inne på gårdarna. Huvuddelen ligger som mellanrum mellan gårdarna och som buffert mot omgivningen.

Området innehåller många små lägenheter. När undersökningen genomfördes fungerade Tegelbruksområdet delvis som ett genomgångsområde. Många hyresgäster var unga och flyttade vidare till andra områden när de behövde större lägenheter. De äldre invånarna var mer stationära.

GÅRDEN – SÅ SER DEN UT

GÅRDSSTORLEK: 2 250 m²

ANTAL LÄGENHETER RUNT GÅRDEN: 53

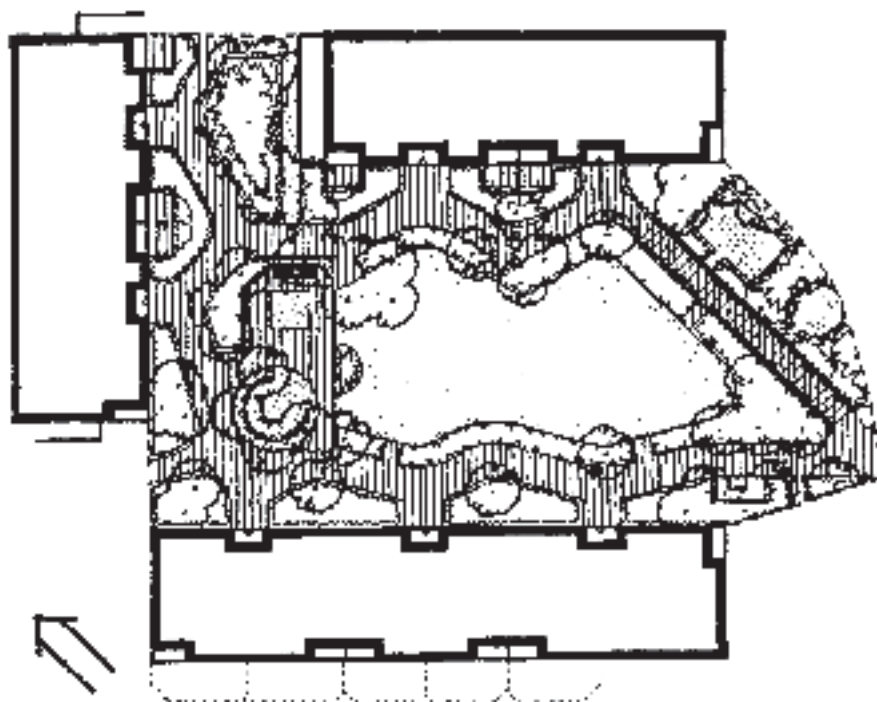
GÅRDSYTA PER LÄGENHET: 42 m²

Tre hus formar gården. Naturlika planteringar bäddar in husen. De 14 lägenheterna i husens bottenvåningar har egna uteplatser, fem av dem ligger inne på gården. De är omgivna av höga plank.

På gården formar entrévägen en ögla på sin väg mellan husens entréer. I öglans mitt finns ett grönt rum med en stor sammanhängande gräsmatta. Här finns också en lekplats. Lekplatsen innehåller en sandlåda för de minsta barnen och två

BETECKNINGAR

	Asfalt		Nytt träd
	Betongplattor		Befintligt träd
	Sand/grus		Div lektrusning
	Kullersten		Gungor
	Armerat gräs		Gungdjur
	Gräs		Beiyening
	Buskplantering		Staket och plank
	Flisor/perenner		Poliare
	Häck		Tak
	Naturlik plantering		Cykelställ
	Bänk, bord, stol		Odlingalotter
	Stenblock		Kulle

Skala 1:500

bänkar. I närheten finns också en grill omgiven av träkubbar att sitta på. Strax utanför gården finns en större lekplats, gemensam för flera gårdar.

Gården är ljus och har en varierad och artrik växtlighet. Längs fasaderna finns blandade prydnadsplanteringar, med ett ganska exklusivt urval av arter. Träd och buskplanteringar ramar in gräsmattan. En pergola fungerar som en avslutning på gården.

Tegelbruksområdet innehåller många grönytor. Huvuddelen ligger som mellanrum mellan gårdarna och som buffert mot omgivningen.

Lekplatsen ligger ganska nära husfasaderna, men ramas in av ett plank. Några av dem som bodde i botten-våningen tyckte att planket störde utsikten.

De höga planken runt gårdens uteplatser medförde att uteplatsinnehavarna kände sig trygga där, trots att gården i övrigt upplevdes som otrygg när undersökningen genomfördes.

SÅ ANVÄNDES GÅRDEN

Den gemensamma delen av gården användes i liten utsträckning. Balkongerna och de privata uteplatserna var däremot flitigt använda.

SÅ TYCKTE DE BOENDE

Tolv av gårdens hushåll intervjuades, åtta ensamboende kvinnor och män, tre kvinnor med barn och en kvinna i en sambofamilj. Hyresgästerna tyckte att gården var vacker, grön och kändes rymlig. Den utgjorde med sin grönska ett trivsamt blickfång. Några beklagade att det sällan fanns människor ute på gården. Äldre hyresgäster, med den traditionella villatradgården som ideal, önskade mer blommor.

Att gården inte användes på annat sätt än som utsikt förklarade flera med att det fanns missbruksproblem i området. Det skapade otrygghet och minskade lusten att gå ut. Bristen på sittplatser var andra skäl som nämndes, liksom det faktum att det inte fanns några umgänges-traditioner på gården.

De som hade egna uteplatser satt dock gärna där. Planken skapade en känsla av trygghet.

RYMLIGHETENS BETYDELSE

Rymligheten är en förutsättning för flera av kvaliteterna som uppskattades på den här gården; känslan av rymd, att det fanns mycket grönska och uppvuxna träd. Ändå är det få som vill gå ut på gården. Det kärva sociala klimatet framstår som en viktig förklaring och visar att samspillet mellan människor har en minst lika stor betydelse för hur man utnyttjar de gemensamma utrymmena som de fysiska förutsättningarna. Det var i stort sett bara hyresgästerna med egna uteplatser som vistades på gården och då bara på sin uteplats.

Med en tryggare situation hade kanske fler velat använda gården. Fler sittplatser, gärna i avgränsade gröna rum, odlingslotter och en mer trädgårdslig karaktär är sådant som skulle kunna göra gården mer inbjudande och användbar. Det är önskemål som lätt kan tillgodoses tack vare att det finns rätt gott om utrymme och gröna ytor, både inne på gården och i omgivningarna.

Det var sällan någon ute på gården i Tegelbruket, men hyresgästerna uppskattade gården som utsikt. Den kändes grön, ljus och rymlig.

LÄDERFABRIKEN, ett 90-talsområde i Simrishamn

Läderfabriken har byggts på gammal industrimark i utkanten av Simrishamns stadskärna. Här låg tidigare Ehrnbergs gamla läderfabrik. Området var inflyttningsklart 1991 och består av 102 lägenheter fördelade på tre kringbyggda gårdar. När undersökningen genomfördes hade området en relativt blandad sammansättning av invånare, men med viss dominans av äldre. Här fanns få kontraktssinnehavare under 30 år. Omflyttningen var låg.

GÅRDEN – SÅ SER DEN UT

STORLEK: 515 m²

ANTAL LÄGENHETER RUNT GÅRDEN: 21

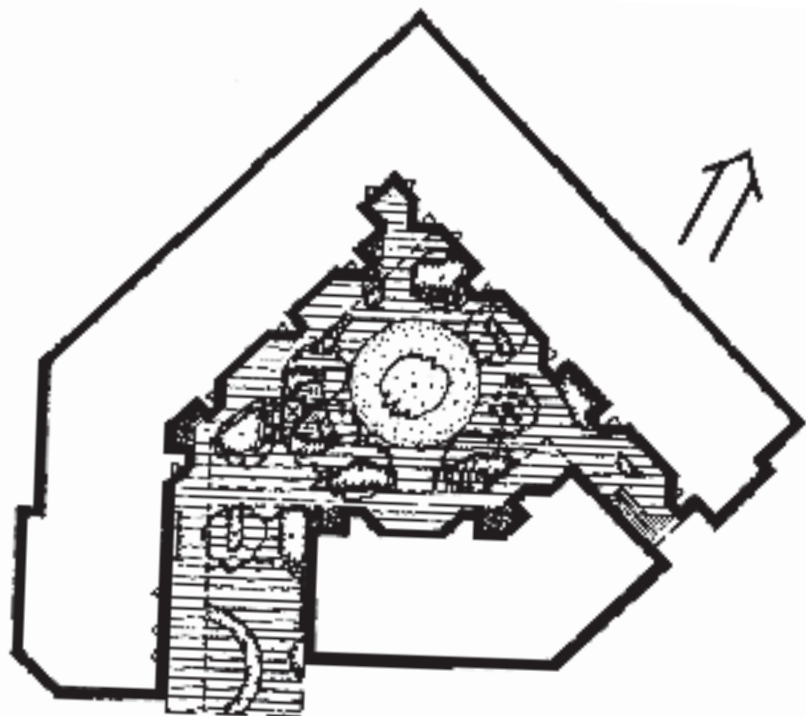
GÅRDSYTA PER LÄGENHET: 25 m²

Gården i Läderfabriken formas av två huskroppar. Tillsammans bildar de båda husen ett trekantigt gårdsrum. Mot gården är husen två våningar höga. En loftgång löper längs med två av fasaderna.

Alla lägenheter kring gården har egna entréer och vid varje entré finns en liten uteplats. Den är bara tre kvadratmeter. Små plank skiljer uteplatserna från varandra, mot gården är de tämligen öppna. Många har både uteplats och balkong, i

BETECKNINGAR

	Asfalt		Nytt träd
	Betongplattor		Befintligt träd
	Sand/grus		Div lekutrustning
	Kullersten		Gungor
	Armerat gräs		Gungobjur
	Gräs		Belysning
	Buskplantering		Staket och plank
	Rosor/perenner		Pollara
	Häck		Tak
	Naturlik plantering		Cykelställ
	Bänk, bord, stol		Odlingslätter
	Stenblock		Kulle

Skala 1:500

olika väderstreck. Även i loftgångarna finns en liten uteplats markerad för varje lägenhet.

På den gemensamma delen av gården finns en sandlåda och ett lekhus, en rund gräsmatta och strax intill gräsmattan en gemensam sittplats med trädgårdsmöbler. Alla anläggningar är små och alla avstånd korta. Mellan den gemensamma sittplatsen och närmaste privata uteplats är avståndet bara två meter.

Gårdens växtlighet är varierad. Valet av växter understryker en strävan att skapa trädgårdskaraktär. Här finns rosor, blommande buskar och bärbuskar. Klättrväxter klär in konstruktionerna kring loftgångar och trappor. Ett körsbärsträd står som vådräd i gräsrundelns mittpunkt. I övrigt finns ytterligare tio träd inne på gården. Buskplanteringar ramar in och avgränsar gräsmattan.

En gräsrundel med ett vådräd i mitten är gårdens centrum. En bänk och en gemensam sittgrupp finns nära gräsmattan – och lika nära de privata uteplatserna.

Gården är trots sin litenhet lummig och grön, men alla avstånd är korta. Loftgångarna gör bottenvåningens entréer och uteplatser skuggiga.

SÅ ANVÄNDES GÅRDEN

De äldre kvinnor som bodde i gårdens markplan använde sina egna uteplatser flitigt. Ibland satt var och en på sin egen uteplats, inom hörhåll för andra, ibland tillsammans. Även övriga vuxna föredrog att vistas på den egna uteplatsen när de var ute. Den gemensamma sittplatsen användes sällan.

Det bodde inga småbarn vid gården. De lite större barnen sökte sig till andra platser för att leka, men det hände att grupper av barn passerade gården när de sökte platser för sin lek.

SÅ TYCKTE DE BOENDE

Tolv av gårdens hushåll intervjuades, hälften var barnfamiljer och hälften ensamboende äldre kvinnor och män. Många satte stort värde på utsikten över gården, den beskrevs som väldigt fin. En del menade att det var gårdens främsta funktion.

Lekmiljön uppfattades som väldigt bristfällig. Både för yngre och för äldre barn, eftersom det varken fanns lekredskap eller ytor som stimulerade till lek för barn i olika åldrar. Det hände att barnen samlades på gården innan de gav sig iväg till andra platser med sina rullskridskor, cyklar och skateboards. Då blev det bullrigt, vilket en del hyresgäster påtalade.

De äldre, ensamboende hyresgästerna satte stort värde på sina uteplatser, trots att de var så små. Familjerna upplevde bristen på utrymme som mer problematisk. Både för att det var svårt att få plats med många och för att den rumsliga närheten kunde kännas påträngande. De som hade entréer från loftgångarna vistades inte på gården, de upplevde att gården i första hand var till för dem som bodde i bottenvåningen.

RYMLIGHETENS BETYDELSE

Den här gården är liten; den har en villatomts mått, och ska delas av drygt 20 hushåll. Gårdsrummet är överblickbart, här finns inga skyddade platser där man kan vara för sig själv. Den som inte gillar att synas och höras har ingenstans att ta vägen. Flera av de boende avstod från att använda gården, både egna uteplatser och den gemensamma sittplatsen av detta skäl. För dem fungerade gården inte som bostadsnära uterum, den var för liten.

Familjerna ville ha större egna uteplatser och mer utrymme kring det privata utomhuslivet. Men det fanns också de som uppskattade närheten, för att den gav möjlighet till möten och samvaro. Samtliga intervjuade pensionärer ansåg att den egna uteplatsen var tillräckligt stor. Ur deras synvinkel var gården tillräckligt stor. Den lilla storleken kanske rent av var en positiv faktor.

Gården är definitivt för liten för att ge plats och möjlighet till lek för barn i olika åldrar. Det finns inte utrymme för en innehållsrik lek miljö. Alla former av livlig lek riskerar att bli störande eftersom avstånden är så små. Genom att gården är kringbyggd uppstår lätt eko effekter som förstärker ljuden. På en annan gård i detta område hade en konflikt utvecklats mellan dem som ville ha en lugn och prydlig gård och de som ville att barnen skulle kunna leka på gården.

I förhållande till funktionen som utsikt framstod gårdens storlek som tämligen neutral. De flesta var nöjda med gårdens utseende. Grönskan var central för de positiva omdömena; att gården både innehöll gräs och träd var uppskattat. En del ansåg till och med att den lilla skalan tillförde positiva kvaliteter, och gjorde att gården kändes intim och behaglig.

Uteplatserna är bara några kvadratmeter stora, men trots det flitigt utnyttjade av gårdens äldre invånare. De stordes inte av den rumsliga närheten, utan uppskattade snarare att de lätt kunde prata med de grannar som var ute på närliggande uteplatser.

ÅKERSHUS, ett miljonprograms- område i Staffanstorp

Åkershus byggdes i början av 1970-talet och innehåller 25 trevåningshus grupperade kring 13 gårdar. Huvuddelen av områdets friytor ligger inne på gårdarna. Det finns många smålägenheter i området. När undersökningen genomfördes var de två stora boendekategorierna yngre och pensionärer. Lägenheterna var ganska eftertraktade.

BETECKNINGAR

	Asfalt		Nytt träd
	Betongplattor		Befintligt träd
	Sand/grus		Div lekutrustning
	Kullersten		Gungor
	Armerat gräs		Gungdjur
	Gräs		Beisning
	Buskplantering		Staket och plank
	Fiosor/porenner		Pollara
	Häck		Tak
	Naturlik plantering		Cykelställ
	Bänk, bord, stol		Odlingslötter
	Stenblock		Kulle

GÅRDARNA – SÅ HÄR SER DE UT

STORLEK: 2 490 respektive 2 540 m²

ANTAL LÄGENHETER RUNT

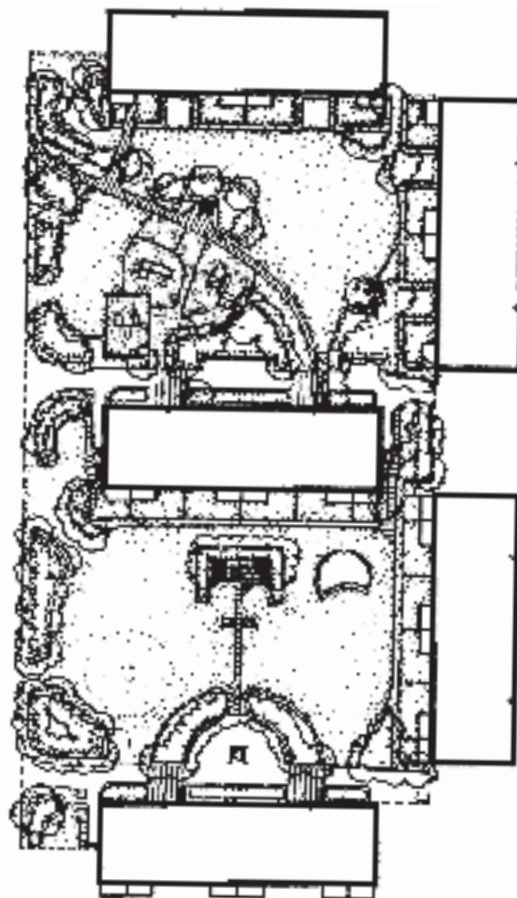
GÅRDEN: 36 respektive 36

GÅRDSYTA PER LÄGENHET: 69 m²

respektive 70 m²

Gårdarna i Åkershus omges av tre huskroppar. De hus som skiljer gårdarna åt vänder sin entrésida mot den ena gården och sin baksida mot den andra gården. Alla lägenheter i bottenplanet har uteplatser. De ligger på husens baksidor.

Här beskrivs två gårdar, de planerades som en enhet när Åkershus rustades upp i början av 1980-talet.

Skala 1:1000

Den ena gården utformades med tanke på de vuxna hyresgästerna och den andra med tanke på barnen. På båda gårdarna finns gott om sittplatser, en satsning som gjordes i samband med upprustningen, för att bänkar ser inbjudande och välkomnande ut. Lekgården innehåller en hel del lekredskap; klätterställning, rutschbana, gungor och sandlåda. Det finns en sittplats i direkt anslutning till lekplatsen

och ytterligare en sittplats lite vid sidan om. De vuxnas gård innehåller en pergola med bänkar och bord och några blomsterrabatter. Tåliga växtarter har använts för att bygga upp grönskan. Det finns mindre träd och buskplanteringar vid entréer och sittplatser, bland annat en del fruktträd. Uteplatserna ramas in av klippta häckar. Själva gårdsrummen avgränsas av naturlika planteringar.

Lekgården innehöll en hel del lekredskap; en stor sandlåda, rutschkana, klätterställning och gungor. Här fanns det nästan alltid lekande barn.

Bänkar i många olika lägen fungerade som viloplatser och mötesplatser för olika grupper av hyresgäster i Åkershus.

SÅ ANVÄNDES GÅRDEN

Det fanns ofta barn ute på lekgården, ibland med vuxna i sällskap. Det var de unga småbarnsföräldrarna som träffades där. På den lugna gården sågs i stort sett aldrig några människor ute. Privata uteplatser och balkonger användes flitigt.

SÅ TYCKTE DE BOENDE

15 hushåll från de fem hus som omgav lekgården och den lugna gården intervjuades; sju ensamboende kvinnor och män i olika ålder, tre barnfamiljer och tre par utan barn.

I stort sett alla uppskattade utsikten över gårdarna, de var gröna och gav en känsla av rymd. Några betonade särskilt de naturlika kvaliteterna; möjligheterna att följa årstidens växlingar och se och höra olika djur. En del hade föredragit en mer trädgårdslig utformning, med fruktträd, bärbuskar och blommande växter.

Lekgården var uppskattad av småbarnsföräldrarna. De vistades på gården med dubbla syften: för att barnen skulle få komma ut och leka, men också för att träffa andra. Familjer med äldre barn hade önskemål om fler lekredskap. De

vuxna som inte kände sig hemma bland småbarnsmammorna tyckte det var svårt att använda lekgården. Några önskade fler sittplatser på lite längre avstånd från lekplatsen.

Den lugna gården kändes inte lockande för någon att vistas på. Flera av hyresgästerna valde att gå till en tredje gård, där det fanns etablerade umgängestraktioner och plats för både vuxna och barn. Sittplatserna vid entréer och gavlar var uppskattade och användas av andra grupper än av dem som brukade hålla till inne på gårdarna. De fungerade som informella mötesplatser.

Uteplatserna var väldigt uppskattade, särskilt av barnfamiljerna. För dem fungerade uteplatserna som en länk till gården. Det var lätt för barnen att gå ut och de vuxna kunde övervaka barnen därifrån. Möjligheten att odla och på olika sätt skapa en personlig inramning till uteplatserna var kvaliteter som framhölls av några.

RYMLIGHETENS BETYDELSE

Gårdarnas storlek gör att de känns ljusa och rymliga. Gårdarna erbjuder en tilltalande utsikt. Grönskan, ett rikt djurliv och en fri utsikt ger naturupplevelser.

Lekgården lockar både till lek och till umgänge. Storleken gör att det finns utrymme för många olika sittplatser. Flera olika grupper känner att det finns plats för dem på gården.

På de här gårdarna finns även plats för lite större, privata uteplatser, utan att resten av gårdsrummen känns privatiserade. Många olika aktiviteter kan, genom storleken, pågå på dem. Här finns plats för odlingar men även för olika byggprojekt i den lilla skalan. Uteplatserna är avskilda, men det finns ändå möjlighet för dem som är ute att prata med varandra eller andra som befinner sig på gården, vilket stärker det sociala livet. Även på de här gårdarna skapar rymligheten förutsättningar för att gårdarnas alla roller ska kunna utövas.

Att de två gårdarna tilldelats olika funktioner verkade inte fungera som avsett när undersökningen genomfördes. Det finns utrymme och sittplatser på båda gårdarna, men ingen verkade vilja vara på den lugna gården. Leken framstår som en viktig motor för det sociala livet.

På gården som var avsedd för de vuxna fanns en pergola med många sittplatser. Men den lockade inte till besök. Den här gården var så gott som alltid tom och öde. Grönskan och att det var ljus och rymligt gjorde att de boende ändå uppskattade utsikten över gården.

NEVISBORG, ett 90-talsområde i Staffanstorp

Nevisborg var den första etappen i ett större bostadsbyggnadsprojekt en dryg kilometer från Staffanstorps centrum. Detta område var inflyttningsklart 1991 och består av låga flerbostadshus grupperade kring sex kvartersliknande gårdar som samlats längs en gata. Totalt finns 124 lägenheter i området. När undersökningen genomfördes bodde många barnfamiljer och äldre i området, de unga och ensamboende var få, sannolikt på grund av en hög hyresnivå. Den ansågs också vara orsaken till att omflyttningen i området varit hög, trots att området var attraktivt.

BETECKNINGAR

	Asfalt		Nytt träd
	Betongplattor		Befintligt träd
	Sand/grus		Div lekutrustning
	Kullereten		Gungor
	Armerat gräs		Gungdjur
	Gräs		Belysning
	Buskplantering		Staket och plank
	Rosor/perenner		Pollare
	Häck		Tak
	Naturlig plantering		Cykelställ
	Bänk, bord, stol		Odlingslotter
	Stenblock		Kulle

GÅRDEN – SÅ SER DEN UT

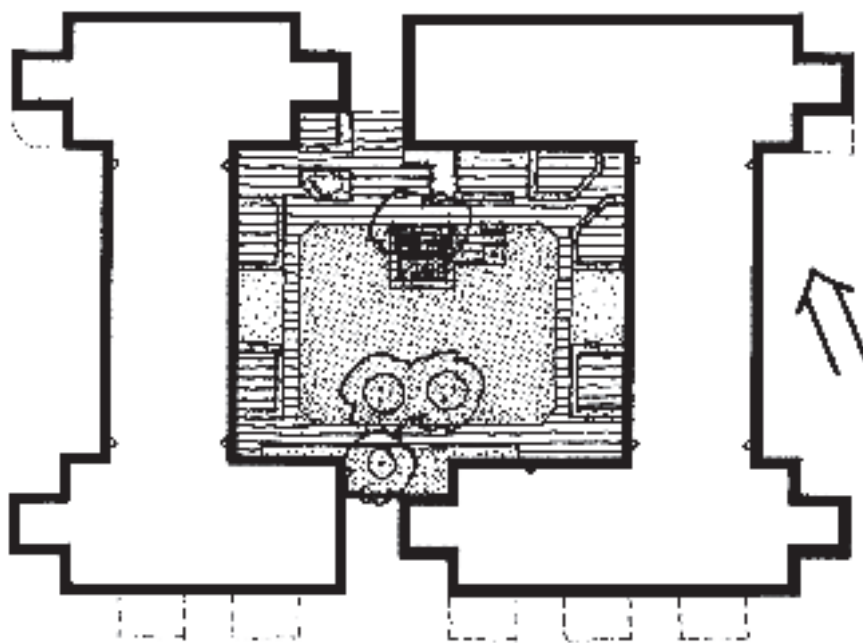
STORLEK: 620 m²

ANTAL LÄGENHETER RUNT GÅRDEN: 33

GÅRDSYTA PER LÄGENHET: 19 m²

Den här gården är en av områdets minsta och formas av två vinklade huskroppar i två och tre våningar. Gården är i stor sett kringbyggd. En smal öppning leder ut mot gatan och en till gårdens baksida, där det finns en gräsremsa och några privata uteplatser. Lägenheterna nås via fyra trapphus som ligger i var sitt hörn av gården. Två av lägenheterna i bottenvåningen har egen entrédörr, flera har privata uteplatser som ramar in gården.

En plattsatt gång löper runt gården och skapar en gräns mellan husens privata

Skala 1:500

uteplatser och den gemensamma och sammanhängande gräsmattan i mitten. Vid gräsmattan finns en liten sandlåda med bakkbord och gungdjur och två sittbänkar. Några meter från sandlådan finns ytterligare en bänk vid en liten vattenkonst.

Grönskan på gården består av häckar som avgränsar uteplatserna, två körsbärsträd och gräsytan där det finns två små trädgrupper. Det finns bara två olika buskarter och två träarter på gården.

Många av de boende kring gården i Nevisborg tyckte att den var tråkig och innehållslös. Den är liten och innehåller inte så mycket mer än en gräsmatta, en sandlåda och några få träd- och buskarter.

De vuxna som vistades på gården med sina barn gjorde det uteslutande för att övervaka barnen. De uppfattade inte lekplatsen som en trevlig mötesplats, avståndet till närmaste uteplats är kort. Vid sittplatsen till höger finns gårdens konstnärliga utsmyckning; en liten vattenkonst.

SÅ ANVÄNDES GÅRDEN

Gården användes framförallt av de yngre barnen, med någon eller några föräldrar i sällskap. Andra vuxna vistades på sina privata uteplatser, om de var ute.

SÅ TYCKTE DE BOENDE

Nio hushåll intervjuades, fem barnfamiljer, tre par och en ensamboende. Totalt bodde 28 barn vid den här gården, varav 13 var under tio år.

Uppfattningen om gården varierade. Mest nöjda var de som hade privata uteplatser inne på gården. De tyckte att gården fungerade som en bra inramning till utelivet på de egna uteplatserna.

En del tyckte att gården kändes trång och instängd. Flera tyckte att den var tråkig och innehållslös, men var glada över att det åtminstone fanns en gräsmatta. Mer färg och mer blommor skulle enligt hyresgästerna göra gården mer inbjudande och tilltalande.

Gårdens lekmiljö fick mycket kritik, för att ytorna var otillräckliga och för att det fanns lite att göra. De äldre barnen sökte sig till andra ställen, bland annat till

lekplatsen och dammen som finns i parken intill. Barnen som inte längre var småbarn, men inte tillräckligt stora för att röra sig ute själva, hittade inget att göra på gården.

Kvinnorna som följde med sina barn ut sa att de enbart gjorde det för att barnen skulle övervakas. Ett visst umgänge hade ändå utvecklats mellan några av dem, vilket gjorde besöken på gården trevligare. Men den enda sittplatsen fick dåligt betyg, bland annat för att det inte fanns något bord.

Övriga vuxna möttes när de var på väg till eller från sina lägenheter, de hade inget att göra på gården. En grill och fler sittplatser efterlystes.

RYMLIGHETENS BETYDELSE

Den medelålders man som under intervjun frågade: "Var skall jag gå ut och sätta mig?" illustrerar att den här gården saknade attraktiva platser att vara på, för dem som inte hade en egen uteplats. Mannen hade ingen lust att sätta sig på bänkarna vid sandlådan. Andra sittplatser saknades.

För uteplatsinnehavarna kunde gården vara en tillräcklig omgivning till uteplatsen. Men för övriga verkade den vara otillräcklig. Det fanns ingenstans att ta vägen, i synnerhet inte om det var barn ute och lekte på gården. Gården saknade en lugn och avskild plats.

Även lekmöjligheterna begränsades av gårdens storlek och kanske också av det minimala utbudet av lekredskap. Gården är ett gemensamt uterum för 32 lägenheter. I dessa bodde vid undersökningstillfället nära 30 barn. Den gräsmatta som fyller ut huvuddelen av gården är 18 gånger 14 meter. Det är inte särskilt mycket att dela på för gårdens barn och vuxna. Det innebär också att förändringsmöjligheterna är begränsade.

Gården framstår som särskilt otillräcklig i förhållande till sin roll som nära uterum och lekplats. Flera delade också åsikten att gården hade kunnat vara mera upplevelserik att se ut över.

Rymliga gårdar är användbara gårdar

De sex exemplen visar att rymliga gårdar är mer användbara än trånga gårdar. Rymligheten har stor betydelse, framförallt genom att en rymlig gård ger plats för flera olika användningssätt.

Självklart har även sociala förhållanden betydelse för hur gården sedan används. Det visar intervjuerna med dem som bodde på de olika gårdarna. Känns gården eller bostadsområdet otryggt kan det påverka lusten att vistas ute. Omvänt kan det bli lättare att ta gården i anspråk om man känner sina grannar, eller någon eller några av de grupper som brukar vistas på gården. De som har tillgång till andra platser för utevistelse och rekreation; ett fritidshus eller en kolonilott, kan vara mindre intresserade av att använda gården. Gården kan å andra sidan vara mycket betydelsefull för dem som saknar dessa alternativ, eller av olika skäl vistas mycket i sin bostad.

Rymligheten och gårdens utformning

bestämmer med andra ord inte hur gården används, men skapar en ram av möjligheter. Man kan se gården som ett miljöerbjudande. Av gårdsstudien framgår att folkhemsgården ligger närmare de boendes förväntningar på sin utemiljö än innerstadsgården. En rymlig gård upplevs som ett rikare miljöerbjudande.

I förhållande till gårdens olika roller har rymligheten olika stor betydelse. En generell formulerad slutsats är att rymlighetens betydelse främst visar sig när barn och vuxna gör, eller önskar göra, något på gården. Det som spelar roll är vilken grad av avskildhet som är gynnsam för aktiviteten, men också om aktiviteten kan upplevas som störande av andra. Det vill säga hur aktiviteten kan samsas med andra aktiviteter och krav i den kollektiva miljön. Här följer en sammanfattande genomgång av rymlighetens betydelse för gårdens roll som bostadsnära uterum, lekplats, mötesplats och utsikt.

Gården som bostadsnära uterum

För att gården ska fungera som bostadsnära uterum måste den innehålla platser som människor uppfattar som användbara för olika vardagsaktiviteter. Rymligheten har stor betydelse i två avseenden. Det måste finnas utrymme för olika aktiviteter och tillräckligt stora avstånd. Är avstånden mellan sittplatser, lekplatser, uteplatser eller fönster korta, uppstår lätt en känsla av påträngande närhet.

Vad som får plats på en gård är naturligtvis tänjbart. Man kan odla i små krukor och spela badminton på en miniplan. Men det går inte att bortse från att utrymmet är centralt, både för vad som fak-

tiskt är möjligt att göra och för om gården ska uppfattas som tillräckligt lockande för det man vill göra.

Gårdsexemplen visar att de privata uteplatserna genomgående var uppskattade och väl använda som bostadsnära uterum, på både rymliga och trånga gårdar. Hushållen som saknade egna uteplatser hade svårare att hitta lämpliga omgivningar för sina vardagsaktiviteter utomhus. Detta gällde både miljöprogramsgårdarna och nittiotalsgårdarna. Sittplatser i olika lägen efterfrågades; gärna vackra och ombonade platser, en del i skyddade lägen eftersom det finns människor som inte vill känna sig exponeras för andra blickar. Denna efterfrå-

gan är lättare att tillfredsställa på de rymliga gårdarna än på de trånga gårdarna. På trånga gårdar är det svårt att hitta utrymme för flera olika ställen att vara på. Konkurrensen om de ytor som finns ökar med krympande utrymme. Om det bara finns en sittplats, vems är då den? På små gårdar är det stor risk att hela gården känns oanvändbar, eftersom all mark ligger nära fönster och fasaderna eller någons privata uteplats.

ATT TÄNKA PÅ:

- Tillgång till olika platser att vara på och saker att göra stärker gårdens roll som bostadsnära uterum.
- Ordna gärna sittplatser på flera olika ställen.
- Skapa gärna utrymme både för enskilda och gemensamma aktiviteter, till exempel odlingar och grillplatser.
- Privata uteplatser är mycket uppskattade bostadsnära uterum.
- Även mycket små egna uteplatser kan vara uppskattade.
- En tydlig rumslig avgränsning kan göra uteplatserna mer användbara.
- På små gårdar finns en stor risk att de privata uteplatserna gör att hela gården uppfattas som privat. Det kräver ett aktivt val. Vilka önskemål kan och ska gården tillfredsställa?

Privata uteplatser är genomgående mycket uppskattade och använda bostadsnära uterum, både på rymliga och trånga gårdar. En större uteplats som den här ger plats för både samvaro och aktiviteter, exempelvis att odla.

En sandlåda och några sittplatser, det är vad innerstadsgårdarnas lekmiljöer brukar innehålla. Det är lekmiljö som möjligen kan tillfredsställa de allra minsta barnens behov, men definitivt inte räcker till för de barn som är lite större. De som är för stora för sandlådan, men för små för att söka sig till andra, mer spännande lekplatser på egen hand, missgynnas när gårdarna blir för små. Rymligheten har stor betydelse för gårdens roll som lekmiljö.

Gården som lekmiljö

Barnfamiljerna var mer nöjda med lekmiljöerna på de större gårdarna än på de mindre. Rymligheten garanterar inte att lekmiljöerna blir bra, men utrymme är en grundläggande förutsättning. Leken i sig behöver plats. Barn i olika åldrar kan dessutom behöva olika platser för sin lek, vilket också kräver utrymme.

Lekplatserna på gården i Västerberga vann mest gillande, både hos de vuxna och bland barnen. Här fanns utrymme för flera olika lekplatser och för lekar som passade barn i olika åldrar. Miljön hade utformats på ett intresseväckande sätt, vilket stimulerade barnens lek.

Ingen av de trånga gårdarna kunde erbjuda intressanta lekmiljöer, inte ens för de mindre barnen. I stort sett alla intervjuade barnfamiljer var missnöjda. Gårdarna användes i begränsad utsträckning, och då bara av de minsta barnen. Det var uppenbart att barnens lek egent-

ligen krävde mera utrymme än vad som fanns till hands och att utrymmet inte räckte till för alla åldrar. Det begränsade utrymmet bäddade också för konflikter med andra brukarkategorier.

De äldre, mer utrymmeskrävande och ofta mer störande, barnen motas mer eller mindre bort från innerstadsgårdarna. Problemet är att gatorna ofta fungerar som barriärer i den här typen av områden. Gården blir härigenom viktigare för barnen än i bostadsmiljöer där de kan ta sig till andra lekmiljöer på ett trafiksäkert sätt. Detta innebär att barnens behov åsidosätts i en allt tätare stadsmiljö, trots en ökande medvetenhet om utelekens stora betydelse för barnens utveckling.

ATT TÄNKA PÅ:

- En bra lekmiljö kräver utrymme och ska erbjuda möjligheter för barn i olika åldrar.
- Det är viktigt med en inspirerande lekmiljö, en god inramning har betydelse för barnens lek.
- Inte bara de minsta barnen, utan även barnen i yngre skolålder har behov av lekmiljöer på gården, särskilt om den omgivande trafikmiljön är sådan att de inte själva kan ta sig till andra platser.
- Leken fungerar ofta som motor för det sociala livet på gården. Även en liten sandlåda kan fungera som samlingsplats för föräldrar med små barn.
- Aktiv lek på en liten, kringbyggd gård med en stor andel hårdgjorda ytor kan förorsaka buller och orsaka konflikter mellan de boende. Gräsytor och vegetation har en bullerdämpande effekt.

Gården som mötesplats

Rymlighetens betydelse för gårdens roll som mötesplats är inte entydig. Slumpmässiga möten på gården kräver inga särskilda utrymmen. De förutsätter istället platser där människors stöter ihop; trapphus, entréer, gångvägar och liknande ställen. Närhet gör att chansen att mötas ökar. Det finns teorier som säger att rumslig närhet främjar kontakt. Men det räcker inte med att vi ser varandra för att vi ska lära känna varandra.

När människor är ute på gården och gör olika saker skapas tillfällen till möten som kan leda till att de lär känna varandra.

Här spelar rymligheten stor roll. Uppfattas miljön som användbar får den en viktig betydelse för det sociala livet. Både barn och vuxna kan mötas på lekplatsen, när de sköter gården, odlar, grillar tillsammans eller har gårdsfest. Förutsättningen är att det finns utrymmen som passar för dessa verksamheter.

De som bodde på trånga gårdar tyckte det var svårt att hitta platser att vara på och saker att göra. Om gården inte uppfattas som användbar i förhållande till den första och andra rollen; som utenära bostadsrum och som lekmiljö, för det med sig att även gårdens funktion som mötesplats reduceras.

ATT TÄNKA PÅ:

- Det sociala sammanhangets alla beståndsdelar påverkar gårdens funktion som mötesplats. Trivsel och sämja stärker funktionen.
- Återkommande gårdsarrangemang kan skapa umgängestraditioner och öka gårdens användning.
- Väl utformade entréer och kommunikationsytor inne på gården ökar chanserna till spontana möten.
- En gård med utrymme för många olika aktiviteter erbjuder sammanhang där de boende både kan mötas och får chans att lära känna varandra.
- Tillgång till träffpunkter inne på gården; en gemensam grillplats, träffplatser under tak och bänkar och bord är exempel på saker som erbjuder konkreta förutsättningar för umgänge.
- Uppfattas gården inte som användbar i rollen som bostadsnära uterum och lekplats så för det med sig att även gårdens funktion som mötesplats reduceras.

På en trång gård blir alla avstånd korta. Det begränsar gårdens användbarhet. Den här gemensamma uteplatsen lockar inte till användning, eftersom den ligger så nära en privat uteplats.

Rymligheten kan i vissa avseenden vara en neutral faktor för gårdens roll som utsikt. Den här innerstadsgården i Lindköping är ganska liten men välskött. Den har utformats med omsorg och utsikten över gården beskrivs med de positiva värdeomdömena snygg, grön och prydlig.

Gården som utsikt

Rymlighetens betydelse för gårdens roll som utsikt är sammansatt. Utifrån vissa aspekter kan man tala om den som en tämligen neutral faktor. Människor kan uppskatta anblicken av både större och mindre gårdar. Värdeomdömena snygg, välskött eller prydlig är inte kopplade till gårdarnas rymlighet. I ett av nittiotals-exemplen, T1, var det tydligt att det lite påkostade och stiliga draget i miljön fick positiv uppmärksamhet.

Men det finns upplevelsevärden som kräver utrymme, exempelvis lummig grönska, öppenhet och ljus. Invånarna på miljonprogramsgårdarna nämner dessa kvaliteter oftare än invånarna på nittiotalsgårdarna. Det hänger sannolikt samman med att det fanns plats för mycket mer av uppvuxen och lummig växtlighet på miljonprogramsgårdarna. På en liten gård tar ofta gång- och angöringsytorna en större andel av markutrymmet än på större gårdar. De hårdgjorda ytorna tog i genomsnitt upp knappt 60 procent av gårdsrummet på nittiotalsgårdarna, medan motsvarande värde för miljonprogramsgårdarna var 35 procent. I grova drag var således två tredjedelar av miljonprogramsgårdarna gröna, medan två tredjedelar av nittiotalsgårdarna var hårdgjorda.

Miljonprogramsgårdarnas rikare växtlighet kunde också förmedla en naturupplevelse i årstidsväxlingarna, i vegetationens växtkraft och i det djurliv som även en urban grönska kan innehålla.

Denna aspekt, gården som vardagsnatur, förekom inte på nittiotalsgårdarna. Där var det ingen av de intervjuade som tog ordet "natur" i munnen när de beskrev sin gård, och ingen berörde gårdens djurliv. Den nittiotalsgård som fått en mer detaljrik utformning än övriga, Läderfabriken, berömdes för grönskan och den mjuka och småskaliga karaktären. Det visar att en omsorgsfull utformning är betydelsefull.

En stor respektive liten gård ger naturligtvis olika rumsupplevelser. Olika människor värderar rymligt och trångt på olika sätt. En stor yta kan upplevas som öppen och rymlig, men också kännas ödlig. Ett litet rum kan å sin sida kännas intimt och mysigt, men även kvävande och trångt. I intervjuerna avtecknar sig tre olika typer av reaktioner på gårdsrummens storlek. Miljonprogramsgårdarnas rymliga karaktär beskrivs i uppskattande ordalag. Någon antydning om att de kunde vara "för" rymliga eller "för" stora förekom inte. Nittiotalsgårdarnas rumslighet fick både positiva och negativa omdömen. De mindre gårdsrymmen kunde både uppfattas som små och intima, men även förmedla en känsla av instängdhet.

Inte bara rumsliga och estetiska kvaliteter påverkar upplevelsen av gårdens utsikt. Det gör även gårdslivet. Liv och rörelse på gården framhålls av flera som en positiv aspekt. Även här får rymligheten betydelse, eftersom större ytor ger fler möjligheter till utomhusaktiviteter.

ATT TÄNKA PÅ:

- Att en gård är välskött har stor betydelse för hur den upplevs som utsikt. Det gäller både mindre och större gårdar.
- Grönska på gården är en mycket viktig utsiktskvalitet, oavsett gårdens storlek.
- Många uppskattar en växtlighet av trädgårdskaraktär, med fruktträd, bärbuskar och blommande växter.
- En genomtänkt utformning kan göra att även en liten gård uppfattas som intressant och vacker.
- En liten, kringbyggd gård kan kännas trång, särskilt om husen är höga.

Trångt eller rymligt – en riktigt trång innerstadsgård har inte mycket att erbjuda och kan kännas mörk och tråkig. Den rymliga gården kan hysa mer grönska och blir förstås också ljusare. Mellan de poler dessa två bilder representerar finns olika möjligheter att skapa trivsamma och funktionella gårdar, avpassade för de behov olika kategorier av boende har.

Nittiotalsgårdarna är för små

Hur ska man då tolka lagstiftningens krav på "tillräckligt stor friyta" för den bostadsnära utemiljön? Den här skriften levererar inga exakta rymlighetsvärden, men visar att möjligheterna att använda gården reduceras kraftigt när ytorna är små. Tre av de fyra beskrivna nittiotalsgårdarna har en storlek motsvarande en normalstor villaträdgård. De ska delas av 20 till 30 hushåll. Även med noggrann

utformning är de för små för att erbjuda hyresgästerna en bostadsnära, grön miljö, med plats för rekreation, lek och kontaktskapande möten. Gårdar i den här storleken reduceras i hög grad till miljöer enbart för ögat.

Att utforma små gårdar är en krävande uppgift. Bland annat fordras medvetna prioriteringar, förmåga att skapa flexibilitet på en begränsad yta och förmåga att på ett bra sätt hantera de problem en rumslig närhet skapar.

Att svara på frågan om vad som är tillräckliga friytor kräver, utöver insikten om att begränsade utrymmen begränsar användbarheten, också kunskap om vad den bostadsnära utemiljön kan ha för roll i människors vardagsliv. Hur vardagslivets arenor ser ut har stor betydelse. Med ett socialt perspektiv framstår den bostadsnära utemiljön som en viktig resurs för att göra staden till en bra plats att bo i.

I flera av de bostadsområden som byggts på senare år är hyresgästernas gemensamma uterum, bostadsgården, inte så mycket större än en villatomt. Men till skillnad från villatomten är det inte ett utan kanske 20 till 40 hushåll som ska dela på ytan. Det säger sig självt att det kan vara svårt för alla dessa hushåll att på denna begränsade yta hitta plats för bostadsnära vardagsaktiviteter utomhus; som att koppla av i solen, umgås med vänner, grilla, odla eller leka.

Gårdarna som finns i många av efterkrigstidens bostadsområden är betydligt större. Här finns det plats för barnens lek, för möten och för grannskapsaktiviteter av olika slag. Det visar jämförande studier av några nittiotals- respektive miljonprogramsgårdar i Linköping, Simrishamn och Staffanstorps.

Hur stor ska då en gård vara för att fungera som ett bostadsnära uterum för många olika människor?

Några direkta storleksmått förmedlas inte här, däremot en bild av hur olika människor använder och uppfattar en stor respektive liten gård. Och tips på viktiga komponenter som kan bidra till att göra en gård attraktiv och användbar.

Bostadsgården är en underskattad resurs. I ett socialt perspektiv kan den bostadsnära utemiljön spela en viktig roll för människors trivsel och därmed också för trygghet och stabilitet i ett bostadsområde.

FÖRFATTARE: Eva Kristensson, landskapsarkitekt, teknologie doktor och forskare vid Institutionen för arkitektur och byggd miljö, Lunds tekniska högskola.

REDAKTÖR: My Laurell, vetenskapsjournalist, Östhammars Media AB.

Forskningsrådet för miljö, areella
näringar och samhällsbyggande,
Formas
ISBN 978 91 540 5984 3
Nätbokhandel: www.formas.se

Formas Kundtjänst
162 89 Stockholm
tel: 08-690 95 22,
fax: 08-690 95 50
e-post: formas.lidi@liber.se

